

MIKROEKONOMIJA & MAKROEKONOMIJA

Mikroekonomija je analiza, ki se ukvarja z obnašanjem posameznih elementov v gospodarstvu, kot so posamezni proizvajalec ali obnašanje posameznega proizvajalca ali podjetja.

Makroekonomija je analiza, ki se ukvarja z obnašanjem gospodarstva kot celote glede outputa, dohodka, ravni cen, zunanje trgovine, brezposelnosti in drugih agregatnih ekonomskih spremenljivk.

TEMELJNI EKONOMSKI PROBLEM je omejen na tri področja:

- človekove potrebe
- omejeni ekonomski viri (resursi)
- izbira med alternativnimi možnostmi

Temeljni ekonomski problem je problem redkosti in problem izbire- neomejenost potreb, omejenost sredstev za zadovoljevanje teh potreb. Temeljni ekonomski problem se pojavlja tako na ravni posameznika, kot na ravni celotne družbe. V družbi so resursi omejeni, zato mora družba preudarno odločati o njihovi uporabi → pred družbo se pojavijo štiri temeljna vprašanja (kaj, koliko, kako, za koga proizvajati).

POZITIVNA & NORMATIVNA EKONOMIJA

Normativna ekonomija se nanaša na »kar naj bi bilo« - vrednostne sodbe ali cilje javne politike. Nasprotno pa je *Pozitivna ekonomija* analiza dejstev in obnašanja v gospodarstvu, oziroma »kot stvari so«.

NEVIDNA ROKA TRGA je pojem, ki ga je leta 1776 uvedel Adam Smith, da bi opisal paradoks tržnega gospodarstva laissez-faire. Doktrina nevidne roke pravi, da s tem ko vsak udeleženec zasleduje svoj zasebni interes, tržni mehanizem deluje v dobro vseh, kot če bi celotni proces nadzirala dobronamerna nevidne roka.

KONKURENCA (nepopolna, popolna)

Nepopolna konkurenca se nanaša na trge, kjer ni popolne konkurence, ker je vsaj en prodajalec (ali kupec) dovolj velik, da lahko vpliva na tržno ceno in ima tako padajočo krivuljo povpraševanja (ali ponudbe); nepopolna konkurenca se nanaša na kakršnokoli nepopolnost- čisti monopol, oligopol ali monopolistično konkurenco.

Popolna konkurenca se nanaša na trge, kjer nobeno podjetje ali potrošnik ni dovolj velik, da bi vplival na tržno ceno. Ta položaj se pojavi, če (1) je na trgu zelo veliko število prodajalcev in kupcev ter (2) če so izdelki, ki jih ponujajo proizvajalci homogeni (oziroma jih ni mogoče ločiti med seboj). V takih razmerah ima vsako podjetje vodoravno (oz. neskončno prožno) krivuljo povpraševanja.

TRŽNO GOSPODARSTVO je gospodarstvo, v katerem se določijo odgovori na vprašanja glede razporeditve virov, *kaj, kako in za koga*, predvsem na osnovi ponudbe in povpraševanja na trgu. V tej obliki ekonomske organizacije podjetja, ki jih vodi želja po maksimiranju dobička, kupujejo inpupte ter proizvajajo in prodajajo outpute. Gospodinjstva sodelujejo na trgu s svojimi dohodki od proizvodnih dejavnikov in določajo povpraševanje po dobrinah. Vzajemno delovanje med ponudbo podjetij in povpraševanjem gospodinjstev potem določi cene in količine dobrin.

CENTRALNO-PLANSKO (KOMANDNO) GOSPODARSTVO je oblika gospodarske organizacije, v kateri določajo odgovore na ključna ekonomska vprašanja - kaj, kako in za koga - v glavnem vladne direktive. Včasih jo imenujemo centralno plansko gospodarstvo.

LAISSEZ FAIRE GOSPODARSTVO je oblika gospodarstva, v katerem prevladuje prepričanje, naj se vlada čim manj vmešava v gospodarske dejavnosti in pusti odločitve trgu. Kot so se izrazili klasični ekonomisti, kot Adam Smith, ta nazor pravi, naj bo vloga vlade omejena na (1) ohranjanje zakonitosti in reda, (2) narodno obrambo in (3) zagotavljanje določenih javnih dobrin, ki jih zasebni sektor sicer ne bi zagotovil (npr. javno zdravje).

TRANSFORMACIJSKA KRIVULJA (KRIVULJA PROIZVODNIH ZMOŽNOSTI) - PPF

je graf, ki kaže izbor dobrin, ki jih lahko proizvedemo v danem gospodarstvu. V pogosto omenjenem primeru je izbor omejen na samo dve dobrini: puške in maslo. Točke na zunanji strani PPF (desno navzgor) niso dosegljive. Točke na notranji strani krivulje pa niso učinkovite. Ker v njih viri niso povsem zaposleni, torej niso pravilno uporabljeni, ali pa uporabljamo zastarele proizvodne tehnologije. _

OPORTUNITETNI STROŠKI so vrednost druge najboljše uporabe (ali priložnosti) ekonomske dobrine ali pa vrednost žrtvovane alternative. Recimo, da je najboljša alternativna uporaba inputov, ki jih uporabljamo pri izkopavanju ene tone premoga, njihova uporaba pri pridelavi 10 bušlov pšenice. Oportunitetni stroški ene tone premoga so torej 10 bušlov pšenice, ki bi jih lahko pridelali, pa jih ne. Oportunitetni stroški so zlasti uporabni za vrednotenje netržnih dobrin, kot so zdravje okolja ali narodna varnost.

NEUČINKOVITOST MONOPOLA

EKONOMSKI & DRUŽBENI NADZOR

Ekonomski (neposredni) nadzor je vrsta neposrednega nadzora (regulacije), t.j. vladnih zakonov in pravil, ki ji oblikujejo z namenom, da bi nadzorovali obnašanje podjetij.

Ekonomski nadzor (regulacija) vpliva na *cene, vstop na trg* ali *storitve* posamezne panoga, npr. telefonske storitve).

Družbeni nadzor je vrsta neposrednega nadzora (regulacije), t.j. vladnih zakonov in pravil, ki ji oblikujejo z namenom, da bi nadzorovali obnašanje podjetij. Družbeni nadzor (regulacija) *skuša popraviti zunanje učinke*, ki jih povzročajo različne panoge, npr. onesnaževanje vode ali zraka.

NAVPIČNE, VODORAVNE & KONGLOMERATNE ZDRUŽITVE

Združenje (merger) je pridruženje ene korporacije k drugi, ki se običajno zgodi, ko eno podjetje kupi delnice drugega. Pomembni primeri so (1) *Navpično združenje*, ki se pojavi, ko sta dve podjetji na različnih stopnjah proizvodnega procesa (npr. pridobivanje železove rude in jekla), (2) *Vodoravno združenje*, ki se pojavi, ko dve podjetji proizvajata na istem trgu (npr. dva izdelovalca avtomobilov), in (3) *Konglomeratno združenje*, ki se pojavi, ko delujeta dve podjetji na nepovezanih trgih (npr. vezalke za čevlje in rafinerija).

PROTIMONOPOLNA ZAKONODAJA (PROTIMONOPOLNA POLITIKA) so zakoni, ki prepovedujejo monopolizacijo, omejevanje trgovine in povezovanje med podjetji z namenom povečati cene ali omejevati konkurenco.

(NE)OBNOVLJIVI VIRI

Neobnovljivi viri so tisti naravni viri, kot nafta in plin, ki so v omejenih količinah in se ne obnavljajo dovolj hitro, da bi bilo ekonomsko relevantno (pomembno).

Obnovljivi viri so tisti naravni viri, kot kmetijska zemlja, katerih »storitve« se vedno znova obnovijo, in če z njimi pravilno gospodarimo, se njihova uporabna vrednost nikoli ne izniči.

(NE)ZAJEMLJIVI VIRI

Nezajemljivi viri (inappropriate) so tisti viri, za katere so stroški uporabe za posameznika nič ali nižji od družbenih stroškov. Te vire označujejo zunanji učinki in jih bo zato trg z drubenega vidika neučinkovito razporedil.

Zajemljivi viri (appropriate)

NEGATIVNI ZUNANJI UČINKI (DISEKONOMIJE) so primeri, v katerih povzročajo proizvodnja ali potrošnja za druge osebe nepovrnjene stroške. Jeklarne, ki izločajo dim in žveplove hlape, škodujejo lokalnemu premoženju in javnemu zdravju, pa vendar oškodovanci ne dobijo plačila za škodo. Onesnaževanje je zunanja disekonomija.

POZITIVNI ZUNANJI UČINKI (EKONOMIJE) so primeri, v katerih daje proizvodnja ali potrošnja koristi drugim osebam, ki jih te ne plačajo. Podjetje, ki najame varnostnika, odžene tatove iz soseske in tako opravlja »zunanje« varnostne storitve. Skupaj z zunanjimi disekonomijami jih imenujemo zunanji učinki.

PRIVATNA & JAVNA DOBRINA

Javna dobrina je tista dobrina, katere koristi so nedeljivo porazdeljene med celotno skupnost, ne glede na to, ali posameznik želi trošiti javno dobrino ali ne. Npr. ukrepi javnega zdravja, ki odpravijo črne koze, zavarujejo vse, ne le tistih, ki plačajo za cepljenje. V nasprotju s tem pa je zasebna (privatna) dobrina, kot npr. kruh, tista, ki jo zaradi potrošnje ene osebe ne morejo trošiti tudi drugi.

DRŽAVA BLAGINJE je praksa, ko kateri vlada v mešanem gospodarstvu uporablja proračunsko in regulatorno politiko, ki skuša modificirati tržno porazdelitev dohodka in zagotoviti storitve prebivalstvu.

LORENZOVA KRIVULJA je graf, ki ga uporabljamo za prikaz stopnje neenakosti v porazdelitvi dohodka ali premoženja.

GINIJEV KOEFICIENT je količinska mera neenakosti, ki ji pogosto uporabljamo. Na grafu Lorenzova krivulja predstavlja Ginijev koeficient območje med krivuljo absolutne enakosti ter dejansko porazdelitvijo dohodka v neki državi. Predstavlja torej odstotek trikotnega področja na grafu Lorenzova krivulja.

REVŠČINA - Ameriška vlada danes opredeljuje »mejo revščine« kot najnižji primerni (sprejemljivi) življenjski standard.

OKUNOVO »LUKNJIČASTO VEDRO«

BRUTO DOMAČI PROIZVOD (BDP)

Nominalni BDP je vrednost vseh končnih proizvodov in storitev, proizvedenih znotraj države v danem letu po tekočih cenah.

Realni BDP je nominalni BDP, popravljen za inflacijo, to pomeni **(REALNI BDP = NOMINALNI BDP / DEFLATOR BDP)**.

SPLOŠNA RAVEN CEN

FISKALNA ali PRORAČUNSKA POLITIKA je vladni program (1) nabave dobrin in storitev ter izdatkov za transferna plačila ter (2) zneskov in vrste davkov.

MONETARNA ali DENARNA POLITIKA so cilji centralne banke pri izvajanju svojega nadzora nad denarjem, obrestnimi merami in kreditnimi pogoji. Orodja (instrumenti) denarne politike so predvsem operacije na odprtem trgu, obvezne rezerve in diskontna stopnja.

CENTRALNA BANKA je Agencija, ki jo ustanovi vlada (v ZDA je to Zvezni sistem rezerv) in je odgovorna za nadzor ponudbe denarja in kreditnih razmer v gospodarstvu ter za nadzor finančnega sistema, še zlasti poslovnih bank.

VLADA

SINDIKATI IN GZS

AGREGATNA PONUDBA (AS) je celotna vrednost dobrin in storitev, ki bi jih bila podjetja pripravljena proizvesti v danem časovnem obdobju. Agregatna ponudba je funkcija razpoložljivih inputov, tehnologije in ravni cen.

AGREGATNO POVPRASEVANJE (AD) je celotni načrtovani ali želeni izdatki v gospodarstvu v danem obdobju. Določa ga agregatna raven cen in nanj vplivajo domače naložbe, neto izvoz, vladni izdatki, potrošna funkcija in ponudba denarja.

RAVNOTEŽJE AS & AD (MAKROEKONOMSKO RAVNOTEŽJE) je raven BDP, pri katerem je načrtovano agregatno povpraševanje enako načrtovani agregatni ponudbi. V ravnotežju so potrošnja (C), naložbe (I), vladni izdatki (G) in neto izvoz (X) enaki količini, ki jo podjetja želijo prodati pri dani ravni cen.

KEYNESIANIZEM (KEYNESIANSKA POLITIKA) je del ekonomske teorije, ki jo je razvil John Maynard Keynes. Pravi, da kapitalistični sistem ne teži k ravnotežju polne zaposlenosti samodejno. Po Keynesu lahko iz tega izhajajoče ravnotežje brezposelnosti odpravimo s proračunsko ali denarno politiko, ki povečujeta agregatno povpraševanje.

MONETARIZEM je šola ekonomske misli, ki pravi, da so spremembe ponudbe denarja glavni razlog za makroekonomska nihanja. Za kratek rok pravi, da so spremembe ponudbe

denarja osnovna determinanta tako sprememb tako realnega outputa kot ravni cen. Za daljši rok pa pravi, da se cene spreminjajo sorazmerno s ponudbo denarja. Monetaristi pogosto menijo, da je najboljša makroekonomska politika tista s stabilno rastjo ponudbe denarja.

PONUDBENA EKONOMIJA (SUPPLY SIDE ECONOMICS) - Ta pogled poudarja ukrepe politike, ki vplivajo na agregatno ponudbo ali potencialni output, in pravi, da visoke mejne davčne stopnje za delo in prihodke od kapitala zmanjšujejo delovni napor in varčevanje.

BRUTO NACIONALNI PROIZVOD (BNP)

Nominalni BNP je vrednost vseh končnih proizvodov in storitev, proizvedenih v enem letu z dejavniki ki so v lasti državljanov, po tekočih cenah.

Realni BNP je nominalni BNP, popravljen za inflacijo, to pomeni (REALNI BNP = NOMINALNI BNP / DEFLATOR BNP).

DODANA VREDNOST je razlika med vrednostjo proizvedenih dobrin ter stroški materiala in drugih potrebščin, ki smo jih uporabili pri njihovi izdelavi. Enodolarska štruca kruha vsebuje 0,60 dolarja vredno pšenico in druge materiale, zato je dodana vrednost 0,40 dolarja. Dodana vrednost je sestavljena iz plač (mezd), obresti in dobička, ki sta jih dodala k outputu določena panoga ali podjetje.

NETO DRUŽBENI PROIZVOD (NDP) = BDP – obraba kapitalnih dobrin (amortizacija).

NARODNI DOHODEK (NI)

RAZPOLOŽLJIVI DOHODEK (DI) & OSEBNI DOHODEK (PI)

Razpoložljivi dohodek (DI) je približno zaslužek, ki ga odnesemo domov. To je tisti del celotnega narodnega dohodka, ki je na voljo za potrošnjo ali varčevanje gospodinjstev. Bolj natančno je enak: **DI = BDP – (davki + varčevanje poslovnih družb + amortizacija) + (vladna in druga transferna plačila + vladna plačila obresti).**

Osebni dohodek (PI) je mera dohodka, preden odštejemo davke. Bolj natančno je enak:

$$PI = DI + \text{neto davki}$$

BRUTO & NETO INVESTICIJE

DEFLATOR BDP je »cena« bruto domačega proizvoda. Je indeks cen, ki meri povprečno ceno sestavin bruto domačega proizvoda glede na leto, ki je osnova.

BDP PO KUPNI MOČI

NARODNO GOSPODARSKA IDENTITETA

POVPREČNA NAGNjenOST K POTROŠNJI & VARČEVANJU

Povprečna nagnjenost k potrošnji (APC) je razmerje med celotno potrošnjo in razpoložljivim dohodkom.

Povprečna nagnjenost k varčevanju (APS) je razmerje med celotnim varčevanjem in razpoložljivim dohodkom.

MEJNA NAGNjenOST K POTROŠNJI & VARČEVANJU

Mejna nagnjenost k potrošnji (MNP) je dodatni znesek, ki ga ljudje potrošijo, ko dobijo eno dodatno denarno enoto razpoložljivega dohodka.

Mejna nagnjenost k varčevanju (MNV) je dodatni znesek, ki ga ljudje privarčujejo, ko dobijo eno dodatno denarno enoto razpoložljivega dohodka. Po definiciji sledi: **MPC + MPS = 1**

PERMANENTNI (STALNI) DOHODEK

ZAČASNI DOHODEK

NOMINALNA & REALNA OBRESTNA MERA

Nominalna obrestna mera je obrestna mera, ki je plačilo za različne naložbe. Predstavlja letni denarni donos na denarno enoto naložb.

Realna obrestna mera je obrestna mera, ki je izražena s količino dobrin in storitev, namesto s količino denarnih obresti. Predstavlja letni donos v dobrinah na enoto vložene dobrine. Je enaka denarni (oz. nominalni) obrestni meri, zmanjšani za stopnjo inflacije.

KRIVULJA NALOŽBENEGA (INVESTICIJSKEGA) POVPRASEVANJA

AKCELERATOR

DRŽAVNI IZDATKI

SOCIALNA DRŽAVA

FISKALNI FEDERALIZEM

NETO IZVOZ (NX) je v sistemu družbenih računov vrednost izvoza minus vrednost uvoza storitev in dobrin.

TRGOVINSKI PRIMANKLJAJ (DEFICIT) & PRESEŽEK (SUFICIT)

DOMAČE IN TUJE POVPRASEVANJE

DEVIZNI TEČAJ je menjalno razmerje ali cena, po kateri zamenjujemo valuto ene države za valuto druge države. Na primer, če en britanski funt stane 1,40 dolarja, potem je devizni tečaj funta 1,40 dolarja. Država ima *stalni (fiksni) devizni tečaj*, če veže svojo valuto na dani nespremenljivi tečaj in ga je pripravljena braniti. Deviznemu tečaju, ki ni stalen, pravimo *drseči (plavajoči)*.

SESTAVINE AD

KRIVULJA AD je krivulja, ki prikazuje razmerje med količino dobrin in storitev, ki so jih ljudje pripravljene kupiti, in agregatno ravno cen (ceteris paribus). Kot pri vsaki krivulji povpraševanja so tudi tukaj za njo skrite pomembne spremenljivke kot npr. vladni izdatki, izvoz in ponudba denarja.

PREMIK PO KRIVULJI AD

PREMIK CELOTNE KRIVLJE AD

MULTIPLIKATOR je izraz v makroekonomiji, ki označuje spremembe v povzročeni (inducirani) spremenljivki (kot sta BDP ali ponudba denarja) na enoto spremembe zunanje (eksogene) spremenljivke (kot so vladni izdatki ali bančne rezerve).

INVESTICIJSKI MULTIPLIKATOR

MULTIPLIKATOR DRŽAVNIH (VLADNIH) IZDATKOV označuje povečanje bruto domačega proizvoda, ki je rezultat povečanja vladnih izdatkov za eno denarno enoto.

DAVČNI MULTIPLIKATOR

MEJNA NAGNjenost k UVOZU (MNU) je v makroekonomiji povečanje denarne vrednosti uvoza, ki izhaja iz vsake denarne enote povečanja vrednosti BDP.

MULTIPLIKATOR ODPRTEGA & ZAPRTEGA GOSPODARSTVA

Multiplikator odprtega gospodarstva: V odprtem gospodarstvu dohodek iz krožnega toka odteka zaradi uvoza in varčevanja. Zato je multiplikator za naložbe ali vladne izdatke v odprtem gospodarstvu podan takole:

Multiplikator za odprto gospodarstvo = $1 / (MNV + MNU)$

PARADOKS VARČEVANJA je načelo, ki ga je prvi oblikoval John Maynard Keynes, po katerem poskus družbe, da bi povečala varčevanje, utegne povzročiti zmanjšanje zneska, ki ga dejansko privarčuje.

KRATKOROČNA KRIVULJA AS je krivulja, ki kaže razmerje med outputom in cenami v kratkem roku, pri čemer lahko spremembe agregatnega povpraševanja vplivajo na output. Pogosto jo prikazujemo kot naraščajočo ali vodoravno krivuljo AS.

DOLGOROČNA KRIVULJA AS je krivulja, ki kaže razmerje med outputom in ravnjo cen, potem ko so se vse cene in plače prilagodile. Zato je krivulja AS navpična.

POTENCIALNI & DEJANSKI BDP

Potencialni BDP je BDP pri polni zaposlenosti, bolj natančno je to maksimalna količina BDP, ki je vzdržen pri dani ravni tehnologije in številu prebivalcev brez povečanja inflacije.

Dandanes je splošno sprejeto, da je to enakovredno ravni outputa, ki ustreza najnižji vzdržni stopnji brezposelnosti (LSUR).

Dejanski BDP je

NAJNIŽJA VZDRŽNA STOPNJA BREZPOSELNOSTI (LSUR) je tista stopnja, pri kateri so uravnovešene težnje za povečanje in znižanje inflacije cen in plač. Pri LSUR je inflacija stabilna, se ne povečuje in ne zmanjšuje. LSUR je najnižja brezposelnost, ki jo je mogoče

dolgo ohranjati brez pritiskov za povečanje inflacije. Je stopnja brezposelnosti, pri kateri je Philipsova krivulja navpična.

NAFTNI ŠOKI

STAGFLACIJA je izraz, ki so ga skovali v sedemdesetih letih 20. stoletja in opisuje hkraten obstoj visoke brezposelnosti (ali *stagnacije*) in vztrajne inflacije (*inflacija*). Njena razlaga leži predvsem v inercialni (vztrajni) naravi inflacijskega procesa.

RECESIJA označuje obdobje, v katerem realni BDP pade v vsaj dveh zaporednih kvartalih. Je milejša oblika poslovnega zastoja kot depresija. Ima vse značilnosti depresije, vendar v milejši obliki.

VRH

EKSPANZIJA (OŽIVLJANJE)

KONTRAKCIJA (KRČENJE)

DEPRESIJA oz. GOSPODARSKA KRIZA pomeni daljše obdobje, ki ga označujejo visoka brezposelnost, nizka raven outputa in naložb, poslabšan poslovni optimizem, padajoče cene in pogosti stečajni.

CIVILIZACIJSKI CIKLI

HEGEMONISTIČNI CIKLI

KONDRATIJEVI CIKLI

EKONOMSKI CIKLI

POSLOVNI CIKLI so nihanja v celotnem narodnem outputu, dohodku in zaposlenosti. Navadno trajajo od dve do deset let. Označuje jih razširjeno in hkratno krčenje ali širjenje (kontraktacija ali ekspanzija) v mnogih sektorjih gospodarstva. V moderni makroekonomiji pravimo, da se poslovni cikli pojavijo, ko dejanski BDP preseže potencialni BDP (ekspanzija) ali se glede na potencialni BDP zmanjša (kontraktacija ali recesija).

OKUNOV ZAKON je empirično razmerje med cikličnim gibanjem BDP in brezposelnosti, ki ga je odkril Arthur Okun. Zakon pravi, da pri padcu BDP za 2 odstotka v primerjavi s potencialnim BDP brezposelnost poraste za približno 1 odstotno točko. (Zgodnejše ocene so to razmerje postavljale kot 3 proti 1).

RAVNOVESJE NA BLAGOVNEM TRGU

BLAGOVNA MENJAVA (BARTER) je neposredna menjava ene dobrine za drugo brez uporabe kakršnegakoli denarja ali drugega sredstva menjave.

BLAGOVNI DENAR je denar, ki ima blagovno ali notranjo vrednost (npr. tržna vrednost bakra, ki ga vsebuje bakreni kovanec); tudi uporaba neke dobrine (goveda, koralde ...) kot denar.

KOVANI & PAPIRNATI DENAR

KNJIŽNI (BANČNI) DENAR je denar, ki ga ustvarijo banke, zlasti stanja na transakcijskih računih (del M1), ki jih ustvari večkratno povečanje bančnih rezerv.

FIAT DENAR (neblagovni, listinski, kreditni, nepolnovredni denar) je denar, kot današnji papirnati denar, ki nima blagovne ali notranje vrednosti, ampak je z odlokom (fiat) vlade določen za zakonito plačilno sredstvo. Fiat denar smo pripravljene sprejeti le, dokler zaupamo, da ga bodo sprejeli tudi drugi.

FUNKCIJE DENARJA

DENARNI AGREGATI (M1, M2, M3, M4)

TRANSAKCIJSKO & ŠPEKULATIVNO POVPRASEVANJE PO DENARJU- Ekonomisti uporabljajo ta povzemajoči izraz, da pojasnijo, zakaj posamezniki in podjetja imajo oziroma »držijo« denar. Glavni motivi za povpraševanje po denarju so (1) *transakcijsko povpraševanje*, ki kaže, da ljudje potrebujejo denar za nakup stvari, in (2) *špekulativno povpraševanje*, ki kaže željo, da imajo ljudje zelo likvidno obliko premoženja brez tveganja.

DENARNI MULTIPLIKATOR je razmerje med povečanjem denarja (ali depozitov) in povečanjem bančnih rezerv. V splošnem je denarni multiplikator enak inverzni vrednosti

stopnje obvezne rezerve. Na primer, če je stopnja obvezne rezerve 0,125, potem je denarni multiplikator 8.

BORZNI INDEKSI (SLOVENSKI BORZNI INDEKS, DOW JONES, S&P)

DISKONTNA SOPNJA je (1) obrestna mera, ki jo Zvezni sistem rezerv (centralna banka) zaračunava za posojila, ki jih daje poslovnim bankam; (2) stopnja, ki jo uporabimo za izračunanje sedanje vrednosti naložbe ali sredstva.

POLITIKA ODPRTEGA TRGA

OBVEZNE REZERVE- delež depozitov, ki jih mora banka »dati na stran« v obliki gotovine v sefu ali pa brezobrestnih depozitov pri centralni banki. V Združenih državah morajo banke imeti 12 odstotkov stanja na transakcijskih računih v obliki rezerv.

TRANSMISIJSKI MEHANIZMI so vmakroekonomiji poti, po katerih spremembe ponudbe denarja vplivajo na spremembe outputa, zaposlenosti, cen in inflacije.

KVANTITATIVNA (KVANTITETNA) TEORIJA DENARJA je teorija določanja outputa in ravni cen, ki pravi, da se cene gibljejo sorazmerno s ponudbo denarja. Pazljivejši pristop monetaristov pa pravi, da je ponudba denarja najbolj pomembna determinanta sprememb nominalnega BDP.

POSREDNI & NEPOSREDNI DAVKI- *Neposredni davki* so davki, ki jih obračunamo neposredno podjetjem ali posameznikom, vključno z dohodnino, davki na zasluzke od dela in na dobiček. Nasprotnje neposrednih davkov so *posredni davki*, ki jih obračunamo od dobrin in storitev in tako zgolj posredno poberejo od ljudi. Vključujejo tudi prometni davek in davek od lastnine, alkohola, bencina in uvoza.

NAPREDUJOČI (progresivni), SORAZMERNI (proporcionalni) & NAZADUJOČI (regresivni) DAVKI- *Napredujoči davki* so tisti, pri katerih so bogatejši obdavčeni bolj, *nazadujoči davki* pa ravno nasprotno. Bolj natančno so davki *napredujoči* takrat, ko je povprečna davčna stopnja (to je davki, deljeni z dohodkom) višja za tiste z višjimi dohodki; oziroma so *nazadujoči*, če povprečna davčna stopnja z višjimi dohodki pada; davki so *sorazmerni*, če je povprečna davčna stopnja za vse ravni dohodka enaka.

DAVČNI ZAVEZANEC & DAVČNI PLAČNIK

DAVČNO PREVALJEVANJE

DAVČNO IZOGIBANJE & DAVČNO UTAJEVANJE (EVAZIJA)

POVPREČNA IN MEJNA DAVČNA STOPNJA

NAČELO VERTIKALNE IZENAČENOSTI (NAVPIČNA ENAKOST) se nanaša na enakopravno obnašanje o tistih, ki imajo različne okoliščine. Ne obstaja univerzalno sprejeta praktična uporaba načela navpične enakosti, čeprav nekateri menijo, da navpična enakost zahteva napredujoče davke.

NAČELO HORIZONTALNE IZENAČENOSTI (VODORAVNA ENAKOST) se nanaša na pravičnost ali enakost v obnašanju do ose v podobnih položajih; načelo vodoravne pravičnosti pravi, naj tiste, ki so enaki, obravnavamo na enak način.

NAČELO KORISTI (pri obdavčitvi) izraža načelo, naj bodo ljudje obdavčeni sorazmerno s koristmi, ki jih dobijo od vladnih programov.

NAČELO PLAČILNE SPOSOBNOSTI (pri obdavčitvi) izraža načelo, po katerem naj bo davčna obremenitev odvisna od plačilne sposobnosti, ki jo merimo z dohodkom ali premoženjem. To načelo ne določa, koliko več naj plačajo premožnejši.

RAMSEYEVO DAVČNO PRAVILO

PRORAČUNSKI SUFICIT (PRESEŽEK) je presežek vladnih prihodkov nad vladnimi izdatki ($T > G$), nasprotno od proračunskega primanjkljaja ($T < G$).

PRORAČUNSKI DEFICIT (PRIMANJKLJAJ) je presežek celotnih vladnih izdatkov nad celotnimi prilivi (sposojeni zneski niso vključeni med prilive). To razliko (primanjkljaj) navadno financirajo s sposojanjem.

DEJANSKI PRORAČUN, CIKLIČNI PRORAČUN, STRUKTURNI PRORAČUN-

Dejanski proračunski primanjkljaj ali presežek je razlika med prihodki in odhodki v danem letu. Sestavljen je iz strukturnega proračuna (ki kaže, kakšni bi bili vladni prihodki, izdatki in primanjkljaj, če bi gospodarstvo delovalo pri potencialnem outputu) in cikličnega proračuna (ki meri učinek poslovnega cikla na proračun).

JAVNI (VLADNI) DOLG so celotne vladne obveznosti v obliki obveznic in kratkoročnih posojil. Vladni dolg, ki ga ima v rokah prebivalstvo, izključuje obveznice, ki jih imajo kvazivladne agencije, kot je centralna banka.

SAMODEJNI (oz. vgrajeni) STABILIZATORJI so značilnost sistema vladnih izdatkov in davkov, ki zmanjšujejo spremembe v dohodku zasebnega sektorja. Primeri vključujejo nadomestila za brezposelnost in naraščajoče davke na dohodek.

UČINEK IZRINJANJA

EKSPANZIVNA FISKALNA POLITIKA

RESTRIKTIVNA FISKALNA POLITIKA

TRGOVINSKA BILANCA je del plačilne bilance gospodarstva, ki se nanaša na uvoz in izvoz blaga (ali materialnih dobrin), kot so hrana, kapitalne dobrine in avtomobili. Ko vključimo še »nematerialne dobrine« oz. storitve, imenujemo celotni izkaz uvoza in izvoza blaga in storitev *bilanca tekočih transakcij* ali *tekoči račun plačilne bilance*.

STORITVENA BILANCA je del plačilne bilance gospodarstva, ki se nanaša na uvoz in izvoz storitev (ali nematerialnih dobrin), kot so hotelske usluge, transport in bančne storitve. Skupaj s trgovinsko bilanco sestavlja *bilanco tekočih transakcij* ali *tekoči račun plačilne bilance*.

TEKOČI RAČUN PLAČILNE BILANCE je celotni izkaz uvoza in izvoza blaga (trgovinska bilanca) in storitev (storitvena bilanca) v danem gospodarstvu.

KAPITALSKO-FINANČNI RAČUN PLAČILNE BILANCE

DEVIZNE REZERVE (mednarodne rezerve)- Vsaka država ima vsaj nekaj rezerv v obliki zlata, tujih valut in posebnih pravic črpanja (SDR; Mednarodni denarni sklad). Mednarodne rezerve služijo kot »mednarodni denar«, ki ga uporabimo, ko ima država težave s plačilno bilanco. Če bi bile države pripravljene pustiti, da se njihov devizni tečaj prosto oblikuje, ne bi potrebovale rezerv.

PRIMERJALNA (RELATIVNA, KOMPARATIVNA) PREDNOST V MEDNARODNI MENJAVI-

Zakon primerjalnih prednosti pravi, naj se gospodarstvo specializira za proizvodnjo in izvoz tistih dobrin, ki jih lahko proizvede po *relativno* nižjih stroških, in naj uvaža tiste dobrine, za katere je proizvajalec z *relativno* visokimi stroški. Torej je primerjalna prednost, in ne absolutna prednost tista, ki naj določa vzorce trgovine.

POGOJI TRGOVANJA (TERMS OF TRADE) so »realni« pogoji, po katerih gospodarstvo prodaja svoje izvozne in kupuje uvozne izdelke. Enaki so razmerju med indeksom izvoznih in indeksom uvoznih cen.

NOMINALNI & REALNI DEVIZNI TEČAJ

DEVIZNI TRG je trg, na katerem trgujemo z valutami različnih držav.

FIKSNI (TRDNI, NEPRILAGODLJIVI, NEFLEKSIBILNI, TOGI) SISTEM

DEVIZNEGA TEČAJA imajo države, ki svojo valuto vežejo na dani nespremenljivi devizni tečaj in so ga pripravljene braniti.

PRILAGODLJIVI (DRSEČI, PLAVAJOČI, FLEKSIBILNI) SISTEM DEVIZNEGA

TEČAJA je sistem deviznih tečajev med državami, pri katerem oblikujejo devizni tečaj v glavnem zasebne tržne sile (to je ponudba in povpraševanje) brez vladnega določanja in ohranjanja določenega vzorca deviznega tečaja. Če vlada nikoli ne posreduje na deviznem trgu, se sistem imenuje *čisti plavajoči sistem deviznih tečajev*.

SISTEM URAVNAVANO DRSEČEGA TEČAJA (UPRAVLJANI DEVIZNI TEČAJ)

APRECIACIJA & DEPRECIACIJA- Za nacionalno valuto rečemo, da *depreciira*, ko izgubi vrednost v primerjavi z drugimi valutami. Na primer, če devizni tečaj pade s 6 na 4 francoske franko za ameriški dolar, potem je vrednost dolarja padla in dolar je *depreciiral*. Nasprotno od depreciacije je *apreciacija*, ki se zgodi, ko se devizni tečaj valute poveča (npr. s 6 na 8 francoskih frankov za dolar → *apreciacija* dolarja; dolar je *apreciiral*).

DEVALVACIJA & REVALVACIJA- *Devalvacija* je zmanjšanje uradne cene nacionalne valute, izražene v tujih valutah ali v zlatu. Torej ko so zmanjšali uradno ceno dolarja glede na zlato leta 1971, je dolar *devalviral*. Nasprotje od devalvacije se imenuje *revalvacija*, ki je povečanje uradnega tečaja domače valute glede na druge valute ali zlato.

PARITETA KUPNE MOČI

ZLATI STANDARD je sistem v katerem država (1) razglasi, da je enota valute enakovredna dani teži zlata, (2) ima zlate rezerve ter kupuje in prodaja zlato prosto po objavljeni ceni in (3) ne omejuje uvoza ali izvoza zlata.

CARINE & KVOTE

Carina je pristojbina ali davek, ki se obračunava od vsake enote dobrine, ki jo uvozimo v državo.

Kvota je oblika uvozne zaščite, s katero omejimo celotno količino uvoza določene dobrine (npr. sladkorja ali avtomobilov) v določenem obdobju.

REALNE IN NOMINALNE PLAČE

Izraz *realne plače* označuje kupno moč delavskih plač, izraženo v dobrinah in storitvah.

Merimo jo tudi kot razmerje med denarnimi plačami in indeksom cen potrošnih dobrin (IPC).

POVPRAŠEVANJE PO DELU

PONUDBA DELA je število delavcev (ali bolj splošno število delovnih ur), ki so na voljo gospodarstvu. Glavne determinante ponudbe dela so prebivalstvo, realne plače in družbene tradicije.

SINDIKATI & SINDIKALNI BOJ

DISKRIMINACIJA NA TRGU DELA

VLADNI NADZOR CEN IN PLAČ

MINIMALNE CENE

MAKSIMALNE CENE

ZAMRZNITEV PLAČ

IS KRIVULJA

LM KRIVULJA

SPLOŠNO RAVNOVESJE

POLICY MIX (PRORAČUNSKO-DENARNA MEŠANICA) se nanaša na kombinacijo proračunske in denarne politike, ki ju uporabljamo, da bi vplivali na makroekonomsko dejavnost. Omejevalna denarna in spodbujevalna proračunska politika bosta spodbujali potrošnjo in zavirali naložbe. Spodbujevalna denarna in omejevalna proračunska politika pa bosta imeli nasprotni učinek.

SAYEV ZAKON TRGA vsebuje teorijo, da »ponudba ustvarja lastno povpraševanje«. J. B. Say je že leta 1803 učil, da zaradi tega, ker je celotna kupna moč natančno enaka celotnim dohodkom in outputu, presežna ponudba in pomanjkanje (presežno povpraševanje) nista mogoča. Keynes je napadel Sayev zakon trga in opozoril, da ni nujno, da bo dodatni dolar dohodka tudi v celoti potrošen (mejna nagnjenost k trošenju ni nujno enaka 1).

DRŽAVNI INTERVENCIJIZEM

LAFFERJEVA KRIVULJA

RACIONALNA PRIČAKOVANJA- Pričakovanja so pogledi ali prepričanja o negotovih spremenljivkah (kot so prihodnje obrestne mere, cene ali pa davčne stopnje). Za pričakovanja pravimo, da so *racionalna*, če niso sistematično napačna (ali »pristranska«) in temeljijo na

uporabi vseh razpoložljivih informacij. Pričakovanjem pravimo *adaptivna*, če jih ljudje olikujejo na osnovi preteklega obnašanja.

(NE)AKTIVNO PREBIVALSTVO

ZAPOSENI & BREZPOSELNI- Po uradni ameriški opredelitvi se ljudje štejejo za *zaposlene*, če opravljajo kakršnokoli plačano delo ali če imajo službo, pa so odsotni zaradi bolezni, stavke ali počitnic. *Brezposelni* pa so ljudje, ki niso zaposleni in dejavno iščejo službo ali čakajo, da se vrnejo na delo.

REGISTRIRANA & ANKETNA BREZPOSELNOST

FRIKCIJSKA BREZPOSELNOST je začasna brezposelnost, ki jo povzročijo spremembe na trgih. Na primer, potrebno je nekaj časa, da novi delavci poiščejo in izberejo med različnimi možnostmi za delo; celo izkušeni delavci pogosto potrebujejo vsaj minimalni čas kot brezposelni, ko se selijo iz ene službe v drugo. Torej se frikcijska brezposelnost razlikuje od ciklične brezposelnosti, ki izhaja iz nizke ravni agregatnega povpraševanja v kontekstu lepljivih (rigidnih oz. togih) plač in cen.

STRUKTURNA BREZPOSELNOST je brezposelnost, ki nastane zaradi neskladja regionalnih ali poklicnih vzorcev razpoložljivih delovnih mest in vzorca razpoložljivih delavcev. Delovna mesta utegnejo biti na voljo, toda brezposelni delavci morda nimajo ustreznih znanj ali spretnosti; ali pa so delovna mesta na voljo v drugih regijah, in ne tam, kjer živijo primerno usposobljeni delavci.

CIKLIČNA BREZPOSELNOST je brezposelnost, ki izhaja iz nizke ravni agregatnega povpraševanja v kontekstu lepljivih (rigidnih oz. togih) plač in cen.

(NE)PROSTOVOLJNA BREZPOSELNOST

Neprostovoljna brezposelnost je brezposelnost, ki se pojavi, če obstajajo usposobljeni delavci, ki bi bili pripravljeni delati pri danih mezdah, pa ne morejo najti dela. Neprostovoljno brezposelni so aktivni iskalci zaposlitve.

Prostovoljna brezposelnost je brezposelnost, ki se pojavi, ker posamezniki ocenijo, da je vrednost plače manjša kot pa oportunitetna uporaba časa, denimo za prosti čas. Prostovoljno brezposelni niso aktivni iskalci zaposlitve.

NARAVNA STOPNJA BREZPOSELNOSTI

INFLACIJA (ali stopnja inflacije)- Stopnja inflacije je odstotno letno povečanje splošne ravni cen. *Hiperinflacija* je inflacija pri visokih stopnjah (denimo 1000, milijon ali celo milijardo odstotkov letno). Inflacijo s stopnjami med 50 do 100 ali 200 odstotkov letni imenujemo *galopirajoča inflacija*. *Zmerna inflacija* je rast ravni cen, ki ne spreminja močno relativnih cen ali dohodkov.

DEFLACIJA & DEZINFLACIJA

Deflacija je padec splošne ravni cen.

Dezinflacija je proces zmanjševanja visoke stopnje inflacije. Na primer, globoka recesija 1980-1983 je vodila v močno dezinflacijo v tem obdobju.

INDEKS CEN IN INDEKSIRANJE

Indeks cen je indeks (kazalec), ki kaže, kako se je v času spreminjala povprečna cena košarice dobrin. Ko računamo povprečje, uporabimo različne uteži glede na njihov ekonomski pomen (npr. delež izdatkov za dano dobrino v celotnih izdatkih v indeksu potrošnih cen).

Indeksiranje je mehanizem, po katerem delno ali v celoti prilagodimo plače, cene in pogodbe, da bi izničili učinke spremembe splošne ravni cen (inflacija).

INFLACIJA POVPRŠEVANJA (POVPRŠEVALNA INFLACIJA) je cenovna inflacija, ki jo v splošnem povzroči pomanjkanje (presežno povpraševanje) dobrin zaradi denimo velikega povečanja agregatnega povpraševanja. Pogosto jo primerjamo s stroškovno inflacijo.

STROŠKOVNA INFLACIJA je inflacija, ki izhaja iz ponudbene strani trgov zaradi močnega povečanja stroškov. V okviru agregatnega povpraševanja in ponudbe je mogoče stroškovno

inflacijo ponazoriti kot premik krivulje agregatne ponudbe navzgor. Pravimo ji tudi *inflacija ponudbenih šokov*.

INERCIJSKA INFLACIJA (inercijska stopnja inflacije) je proces vztrajne inflacije, ki se pojavi, ko pričakujemo, da se bo inflacija nadaljevala, in vgradimo to stopnjo inflacije v pogodbe in pričakovanja.

KRATKOROČNA & DOLGOROČNA PHILIPSOVA KRIVULJA- Philipsova krivulja je graf, ki ga je prvi oblikoval A. W. Philips. Kaže izključujoče se razmerje med brezposelnostjo in inflacijo. V modernem glavnem toku makroekonomije običajno upoštevamo to padajoče izključujoče se razmerje kot veljavno le kratkoročno. Dolgoročno pa običajno upoštevamo, da je Philipsova krivulja navpična pri najnižji vzdržni stopnji brezposelnosti.

ŠTIRI KOLESNA RASTI

TEHNIČNA OPREMLJENOST DELA S SREDSTVI

PRODUKTIVNOST (proizvodnost) je izraz, ki se nanaša na razmerje outputa na enoto inputa (celotni output, deljen z inputom dela, je *produktivnost dela*). Produktivnost se poveča, če ista količina inputov proizvede več outputa. Produktivnost dela se večja (izboljšuje) zaradi tehnološkega napredka, izboljšanja spretnosti delavcev ali poglobljanja kapitala.

DEMOGRAFSKE INVESTICIJE & ABSORPCIJSKA SPOSOBNOST GOSPODARSTVA ZA INVESTICIJE

RAZVOJNE STRATEGIJE DRŽAV

DOLŽNIŠKA KRIZA & REFINANCIRANJE DOLGA

DEMOGRAFSKA TRANZICIJA

ZAČARAN KROG REVŠČINE

INDEKS ČLOVEKOVEGA RAZVOJA

SONARAVNI RAZVOJ

SVETOVNA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA (WORLD TRADE ORGANIZATION; WTO)

SVETOVNA BANKA (WORLD BANK; WB)

MEDNARODNI DENARNI SKLAD (INTERNATIONAL MONETARY FOUND; IMF)

HUMOV MEHANIZEM (ZAKON) PRILAGAJANJA

BRETONWOODSKI SPORAZUM

LIKVIDNOSTNA PAST

PRAVILA PROTI DISKRECIJI

PRIPORNIKOVA DILEMA

PROBLEM ZASTONJKARSTVA (angl. FREE RIDING)

PRAVILO SOGLASJA & PRAVILO VEČINE